

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 2 Самогубство

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Особи, позбавлені волі, а також особи, які перебувають на загальнообов'язковій військовій службі, перебувають виключно під контролем органів влади, які зобов'язані захищати їх, зокрема й від самоскалічення (*«Кінан проти Сполученого Королівства» (Keenan v. the United Kingdom)*, 2001, § 91 і *«Мосендз проти України» (Mosendz v. Ukraine)*, 2013, § 92).

Психічно хворі вважаються особливо уразливою групою, яку потрібно захищати від самоскалічення (*«Ренольд проти Франції» (Renolde v. France)*, 2008, § 84).

Стислий огляд зобов'язань держави

Стаття 2 (матеріальний аспект):

Під час розгляду справ, що стосуються випадків самогубства, основне зобов'язання Держав полягає в тому, щоб:

- вживати оперативних превентивних заходів для захисту особи від самої себе (*«Ренольд проти Франції» (Renolde v. France)*, 2008, § 81 і *«Фернандіш де Олівейра проти Португалії» (Fernandes de Oliveira v. Portugal)* [ВП], 2018, § 103).

Тест: Позитивне зобов'язання виникає тоді, коли органи влади знали або повинні були знати про реальний та безпосередній ризик того, що особа може скоїти самогубство. Якщо Суд дійде висновку, що органи влади знали або повинні були знати про такий ризик, то проаналізує, чи вжили вони всіх заходів, котрих від них можна було розумно очікувати для запобігання цьому ризику. У цей спосіб Суд визначає, чи був ризик, з огляду на всі обставини справи, реальним та безпосереднім (*«Фернандіш де Олівейра проти Португалії» (Fernandes de Oliveira v. Portugal)* [ВП], 2018, § 110).

За деяких обставин Держави можуть мати відмінне, хоч і пов'язане позитивне зобов'язання:

- створити ефективну нормативну базу (див. рішення у справі *«Фернандіш де Олівейра проти Португалії» (Fernandes de Oliveira v. Portugal)* [ВП], 2018, § 103 в контексті психіатричної допомоги).

Стаття 2 (процесуальний аспект):

- зобов'язання проводити розслідування випадків смерті за підозрілих обставин, наприклад випадків самогубства в контексті позбавлення волі та військової служби

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

- («*Де Дондер і Де Кліппел проти Бельгії*» (*De Donder and De Clippel v. Belgium*), 2011, § 85 і «*Малік Бабаєв проти Азербайджану*» (*Malik Babayev v. Azerbaijan*), 2017, § 79);
- зобов'язання забезпечити ефективну судову систему, якщо самогубство трапляється в контексті надання психіатричної допомоги («*Гіллер проти Австрії*» (*Hiller v. Austria*), 2016, § 48).

Варті уваги приклади

Зобов'язання вживати оперативних превентивних заходів для захисту життя особи за обставин самоскалічення, зокрема самогубства, виникало в низці контекстів:

Самогубство в контексті позбавлення волі:

- «*Кінан проти Сполученого Королівства*» (*Keenan v. the United Kingdom*), 2001 — перша справа, у якій Суд розглядав обсяг зобов'язань Держави в контексті самогубства (§ 90);
- «*Ренольд проти Франції*» (*Renolde v. France*), 2008 — перша справа, у якій Суд встановив порушення матеріального аспекту статті 2 в контексті позбавлення волі (§ 110);
- «*Джанті проти Бельгії*» (*Jeanty v. Belgium*), 2020 — у цій справі Суд постановив, що стаття 2 застосовується, навіть якщо відповідна особа пережила декілька спроб самогубства, не завдавши собі травм, небезпечних для життя (§§ 58-63);
- «*Лапшин проти Азербайджану*» (*Lapshin v. Azerbaijan*), 2021 — у цій справі Суд, беручи до уваги обставини справи, зокрема упущення та розбіжності під час розслідування, відхилив твердження Уряду про те, що заявник здійснив спробу самогубства, коли перебував у в'язниці (§§ 110-119; див. також рішення у справі «*Варданян і Халафян проти Вірменії*» (*Vardanyan and Khalafyan v. Armenia*), 2022, § 96).

Самогубство в контексті військової служби:

- «*Мустафа Тунч і Фечіре Тунч проти Туреччини*» (*Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey*) [ВП], 2015 — Суд надав роз'яснення щодо вимоги незалежного розслідування (§§ 217-234);
- «*Абдулла Їлмаз проти Туреччини*» (*Abdullah Yılmaz v. Turkey*), 2008 — Суд встановив, що до самогубства сина заявника призвело жорстоке поводження (§§ 60-76); див. також «*Вар'ян проти Вірменії*» (*Varyan v. Armenia*), 2024, §§ 101-119; у контексті «дідівщини» також див. рішення у справах «*Переведєнцеви проти Росії*» (*Perevedentsevy v. Russia*), 2014, §§ 99-100, «*Філіппови проти Росії*» (*Filippony v. Russia*), 2022, §§ 70-88 і, в контексті цькування, «*Нана Мурадян проти Вірменії*» (*Nana Muradyan v. Armenia*), 2022, §§ 132-139;
- «*Бекер проти Туреччини*» (*Beker v. Turkey*), 2009 — Суд, беручи до уваги серйозні недоліки розслідування та вкрай непереконливі висновки слідчих органів, визнав неправдоподібним, що родич заявника скоїв самогубство (§§ 51-54).

Самогубство в контексті надання психіатричної допомоги:

- «*Фернандіш де Олівейра проти Португалії*» (*Fernandes de Oliveira v. Portugal*) [ВП], 2018 — Суд уточнив зміст позитивних зобов'язань Держави щодо догляду за пацієнтами, котрі проходять лікування у психіатричних установах і щодо яких існує ризик самогубства (§§ 102-114);

- *«Гіллер проти Австрії» (Hiller v. Austria)*, 2016 — Суд надав особливого значення змінам у міжнародному праві, які сприяють забезпеченню максимально можливого рівня особистої свободи в осіб із психічними порушеннями з метою полегшення їх інтеграції у суспільство (§ 54).

Інше:

- *«Міхайл Маммадов проти Азербайджану» (Mikayil Mammadov v. Azerbaijan)*, 2009 — Суд розглянув обсяг зобов'язань Держави в ситуації, коли особа погрожує вбити себе в присутності представників влади (§ 115);
- *«Едзгверадзе проти Грузії» (Edzgveradze v. Georgia)*, 2022 — Суд постановив, що зобов'язання провести розслідування виникло, коли особа скоїла самогубство через день після допиту як свідка у відділку поліції, де вона ймовірно зазнала фізичного та вербального насильства (§ 38).

Повторення загальних принципів

- Стислий огляд загальних принципів щодо самогубства в контексті позбавлення свободи див. у рішенні у справі *«С.Ф. проти Швейцарії» (S.F. v. Switzerland)*, 2020, §§ 73-78 (матеріальний аспект) і §§ 116-128 (процесуальний аспект);
- Стислий огляд загальних принципів щодо самогубства в армії див. у рішеннях у справах *«Малік Бабаєв проти Азербайджану» (Malik Babayev v. Azerbaijan)*, 2017, §§ 64-68 і §§ 79-81, і *«Мустафа Тунч і Фечіре Тунч проти Туреччини» (Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey)* [ВП], 2015, §§ 169-182 (процесуальний аспект); див. також рішення у справі *«Бойченко проти Росії» (Boychenko v. Russia)*, 2021, §§ 76-80 (матеріальний аспект) і §§ 81-84 (процесуальний аспект); також *«Вар'ян проти Вірменії» (Varyan v. Armenia)*, 2024, §§ 87-95 (матеріальний аспект) та §§ 96-100 (процесуальний аспект);
- Стислий огляд загальних принципів у контексті надання психіатричної допомоги див. у рішеннях у справах *«Гіллер проти Австрії» (Hiller v. Austria)*, 2016, §§ 47-49 і *«Фернандіш де Олівейра проти Португалії» (Fernandes de Oliveira v. Portugal)* [ВП], 2018, §§ 104-115 (матеріальний аспект).

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідна справа(-и):

- *«Кінан проти Сполученого Королівства» (Keenan v. the United Kingdom)*, № 27229/95, ЄСПЛ 2001-III (самогубство у в'язниці: відсутність порушення статті 2, порушення статей 3 і 13);
- *«Мустафа Тунч і Фечіре Тунч проти Туреччини» (Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey)* [ВП], № 24014/05, 14 квітня 2015 року (смерть під час проходження військової служби: відсутність порушення статті 2 (процесуальний аспект));
- *«Фернандіш де Олівейра проти Португалії» (Fernandes de Oliveira v. Portugal)* [ВП], № 78103/14, 31 січня 2018 року (самогубство після втечі з будівлі психіатричної лікарні: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), порушення статті 2 (процесуальний аспект)).

Інші справи щодо статті 2:

- *«Янгер проти Сполученого Королівства» (Younger v. the United Kingdom)* (ухв.), № 57420/00, ЄСПЛ 2003-I (самогубство під час тримання під вартою в поліції: статті 2 і 13: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Трубніков проти Росії» (Trubnikov v. Russia)*, № 49790/99, 05 липня 2005 року (самогубство в карцері в'язниці: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), порушення статті 2 (процесуальний аспект), Російська Федерація не виконала свого зобов'язання згідно з пунктом 1 статті 38);
- *«Атаман проти Туреччини» (Ataman v. Turkey)*, № 46252/99, 27 квітня 2006 року (смерть під час проходження військової служби: порушення статей 2 (матеріальний та процесуальний аспекти) і 13, відсутність окремих питань за статтею 8);
- *«Таїс проти Франції» (Taïs v. France)*, № 39922/03, 01 червня 2006 року (самогубство під час тримання під вартою в поліції: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти), відсутність окремих питань за статтею 3);
- *«Контрова проти Словаччини» (Kontrová v. Slovakia)*, № 7510/04, 31 травня 2007 року (самогубство батька після того, як він застрелив двох своїх дітей: порушення статей 2 і 13);
- *«Ренольд проти Франції» (Renolde v. France)*, № 5608/05, ЄСПЛ 2008 (витяги) (самогубство у в'язниці: порушення статей 2 і 3);
- *«Абдулла Йілмаз проти Туреччини» (Abdullah Yılmaz v. Turkey)*, № 21899/02, 17 червня 2008 року (самогубство під час проходження військової служби внаслідок насильства з боку керівництва: порушення статті 2);
- *«Бекер проти Туреччини» (Beker v. Turkey)*, № 27866/03, 24 березня 2009 року (смерть під час проходження військової служби: порушення статті 2, відсутність окремих питань за статтями 6 і 13);
- *«Міхайл Маммадов проти Азербайджану» (Mikayil Mammadov v. Azerbaijan)*, № 4762/05, 17 грудня 2009 року (самогубство під час виселення з житла: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), порушення статті 2 (процесуальний аспект));
- *«Де Дондер і Де Кліппел проти Бельгії» (De Donder and De Clippel v. Belgium)*, № 8595/06, 06 грудня 2011 року (самогубство у звичайній камері: порушення статті 2 (матеріальний аспект), відсутність порушення статті 2 (процесуальний аспект), відсутність потреби розглядати застосування статті 3, порушення пункту 1 статті 5);

- *«Ереміашова та Печова проти Чеської Республіки» (Eremiášová and Pechová v. the Czech Republic)*, № 23944/04, 16 лютого 2012 року (смерть під час тримання під вартою в поліції: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспект), відсутність окремих питань за статтею 13);
- *«Рейнольдс проти Сполученого Королівства» (Reynolds v. the United Kingdom)*, № 2694/08, 13 березня 2012 року (самогубство під час перебування на психіатричному лікуванні: порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 2, відсутність окремих питань за статтею 2);
- *«Мосендз проти України» (Mosendz v. Ukraine)*, № 52013/08, 17 січня 2013 року (смерть під час проходження військової служби: порушення статей 2 (матеріальний та процесуальний аспекти) і 13, відсутність окремих питань за статтею 3);
- *«Келлер проти Росії» (Keller v. Russia)*, № 26824/04, 17 жовтня 2013 року (смерть під час тримання під вартою в поліції: порушення статті 2 (матеріальний аспект), відсутність порушення статті 2 (процесуальний аспект), порушення статті 3 (процесуальний аспект), відсутність порушення статті 3 (матеріальний аспект), відсутність окремих питань за статтею 13);
- *«Переведенцеви проти Росії» (Perevedentsevy v. Russia)*, № 39583/05, 24 квітня 2014 року (смерть під час проходження військової служби: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспект), відсутність окремих питань за статтею 13);
- *«Гіллер проти Австрії» (Hiller v. Austria)* [ВП], № 1967/14, 22 листопада 2016 року (самогубство після втечі з будівлі психіатричної лікарні: відсутність порушення статті 2);
- *«Малік Бабаєв проти Азербайджану» (Malik Babayev v. Azerbaijan)*, № 30500/11, 01 червня 2017 року (смерть під час проходження військової служби: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), порушення статті 2 (процесуальний аспект));
- *«Джанті проти Бельгії» (Jeanty v. Belgium)*, № 82284/17, 31 березня 2020 року (декілька спроб самогубства у в'язниці: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект));
- *«С.Ф. проти Швейцарії» (S.F. v. Switzerland)*, № 23405/16, 30 червня 2020 року (самогубство під час тримання під вартою в поліції: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Котенок проти Росії» (Kotenok v. Russia)*, № 50636/11, 23 березня 2021 року (самогубство під час тримання під вартою в поліції: відсутність порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Лапшин проти Азербайджану» (Lapshin v. Azerbaijan)*, № 13527/18, 20 травня 2021 року (інцидент у в'язниці, що поставив під загрозу життя заявника: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Хабіров проти Росії» (Khabirov v. Russia)*, № 69450/10, 12 жовтня 2021 року (смерть під час проходження військової служби: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), порушення статті 2 (процесуальний аспект));
- *«Бойченко проти Росії» (Boychenko v. Russia)*, № 8663/08, 12 жовтня 2021 року (смерть під час проходження військової служби: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Едзгверадзе проти Грузії» (Edzgveradze v. Georgia)*, № 59333/16, 20 січня 2022 року (самогубство через день після допиту в поліції як свідка: порушення статті 2 (процесуальний аспект));

- *«Філіппови проти Росії» (Filiprovu v. Russia)*, № 19355/09, 22 березня 2022 року (самогубство під час проходження військової служби після цькування з боку інших строковиків: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти), порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Нана Мурадян проти Вірменії» (Nana Muradyan v. Armenia)*, № 69517/11, 05 квітня 2022 року (самогубство під час проходження військової служби після цькування, фінансових спорів та протидії повідомленню про неправомірні дії: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Варданян і Халафян проти Вірменії» (Vardanyan and Khalafyan v. Armenia)*, № 2265/12, 08 листопада 2022 року (жорстоке поводження та смерть під час тримання під вартою в поліції: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти), порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти), відсутність окремих питань за пунктом 1 статті 5 та статтею 13);
- *«Говганісян і Назарян проти Вірменії» (Hovhannisyan and Nazaryan v. Armenia)*, №№ 2169/12 і 29887/14, 08 листопада 2022 року (стверджуване самогубство під час проходження військової служби після цькування та жорстокого поводження: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти), відсутність окремих питань за статтею 13);
- *«Пінтус проти Італії» (Pintus v. Italy)*, № 35943/18, 01 лютого 2024 року (самогубство у в'язниці: відсутність порушення статті 2 (матеріальний аспект), відсутність порушення статті 3 (процесуальний аспект));
- *«Вар'ян проти Вірменії» (Varyan v. Armenia)*, № 48998/14, 04 червня 2024 року (самогубство під час проходження загальнообов'язкової військової служби: порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти), порушення статті 13).